

Šio pasigėrėtino visų šalių žiedo.

Tačiau dabar mūsų, apmaudžiai spoksančių pro aplytus autobuso langus, neįmanoma pažinti.

Mes – vokiečiai, lenkai, čekai. Kai kurie iš Lotaringijos. Kai kurie iš Vengrijos.

Mes buvome žydintis Europos jaunimas...

11

Niekada nepamiršiu, kaip pirmą rytą rusų ligoninėje mus pažadino.

Išvakarėse barzdotas veteranas karučiu nuvežė mus į pirtį. Karutis buvo išklotas šiaudais. Net sužeistieji neužsigavo. Pirtis, šiaudais dengtas pastatas ant polių, pusiau skendėjo sniege. Rusė medicinos sesuo davė mums muilo ir švarių drabužių. Tada parvažiavome atgal į požeminį bunkerį po pušimis. Aplinkui augo miškas. Gražiai išgreboti smėlio takeliai ir beržiniai suolai. Aplinkui vaikštinėjo raudonarmiečiai mėlynomis rubaškomis. Tai buvo Raudonosios armijos ligoninė. Apie tai bylojo triumfo arka su raudonomis vėliavėlėmis ir Stalino portretas, kabantis prie įėjimo į didžiulę teritoriją.

Dabar sugulėme ant gultų. Kiekvienas ant švaraus vatinio čiužinio. Netgi su paklode. Seselė kiekvienam davė po antklodę, pagalvę ir užvalkaliuką.

Pirmą rytą mus pažadino taip: pro žemas duris susilenkęs įlenda viršila kaip jautis. Vidun įspįsta saulė.

– Draugai! Duona! – maloniai sududena jis šiurkščiu rusišku balsu.

Kaip socialistinės tėvynės propagandiniame plakate laiko padėklą su baltutėle duona. Iškėlęs aukštai virš galvos – kvepianti duona su auksine pluta!

Gražu žiūrėti, kaip jis eina viduriniu mūsų bunkerio tarpueiliu. Kiekvienam duoda po atraiką. Po du šimtus gramų. Kiekvienam po gabaliuką cukraus. O dvidešimt trims vyrams netgi po du.

– Tu rytoj antras gabaliukas cukraus! – sako jų kaimynams, gulintiems ant ilgomis eilėmis išrikiuotų gultų.

Vadinasi, poryt gausiu antrą gabaliuką cukraus!

Sriuba taip pat gera. Net su mėsos kąsneliais. Sriubą atnešusi moteris išžvejoja ir padalina kaulus su čiulpais.

– Ar matėte, kad geriausias kaulus ji bandė pakišti latviams?!

Darkyta kalba latviai įtikino moterį esą sovietiniai piliečiai!

– Tie prakeikti latviai! Pas mus, Vermachte, ėdė ir vaidino baronus. O čia jau nebesupranta vokiškai!

Viršila taip trenkia lokiška letena per stalą, kad šokteli skardiniai dubenėliai.

– Kas paskyrė šitą kekšę sriubos pilstytoją į tokias atsakingas pareigas karo ligoninėje?

Sriubos pilstytoja apsižliumbia. Pone, namie maži vaikai! Jos vyrą sušaudė vokiečiai!

– *Ничего!* – griaudėja viršila. Jis turi galvoje štai ką: „Vis tiek nederu kompromituoti socialistinės tėvynės. Taip pat ir šitų belaisvių akyse. Pasaulinėje revoliucijoje ir vokiečiams teks svarbus vaidmuo!“

Kai po dar kelių dienų viršilai atsargiai užsimername, kad baltos duonos, kurią jis kasryt taip pakiliai mums įteikia, porcijos sveria mažiau, jis nebesupranta, kur ritasi pasaulis.

– *Чмо?* Ką? – klausia.

Ant kaktos nuo pykčio išpampsta gyslos. Trys mūsų šaliai turi eiti su juo. Su duona.

– Svoris per mažas?

Duonos dalintoja, liesa mergina už langelio, susinervina, kai viršila pareikalauja pasverti duoną.

Ir viršila su trenksmu teškia padėklą prie dalinimo langelio.

Kitą rytą baltą duoną mums dalina sriubininkė.

Viršila nebespasirodė.

Jam buvo gėda dėl kitų.

Bet taip visada esti.

Tvarstymo procedūros irgi vyko ne taip, kaip tikėjomės pirmą kartą apsikanę maloniai prišildytoje chirurgų palapinėje. Ten buvo per daug blizgančių instrumentų.

– Amputuoti! – išvydęs mano pirštus įvertino majoras gydytojas.

Amputuoti? Daugiau nebevaikščiojau perrišti pirštų. Taip, niekam tai neužkliuvo. Jie turėjo per akis darbo! Amputuoti

nušalusius kojų pirštus, sutraiškyltas plaštakas ir rankas. Majoro gydytojo šedevras buvo visos rankos, įskaitant petikaulio galvutę, amputavimas.

– Kai šefas tai padarė, asistentai neteko žado. Vos pora pjūvių! – parodė mums sanitaras.

Tas sanitaras anksčiau turėjo fėnricho laipsnį. Paskui, anot jo, pakėlė maištą bausmės kuopoje. Teigė studijavęs mediciną.

– Ir kas tą storulį paskyrė mūsų sanitaru? – klausinėjome vienas kito.

– Ar manot, kad jis suėda ligonių duoną? – tariau. – Juk jis stengiasi. Ir visai vis vien, studijavo jis mediciną ar ne!

Susirinkę ir išrėžę kalbą, vis dėlto pareiškėme jam pasitikėjimą. Tikrai demokratiškai.

– Tik nerėkite vienas per kitą!

Ypač mes trys buvome už pasitikėjimą: baltas Fährmannas, storulis sanitaras ir aš.

Fährmannas, kuris dar dažnai kliedėdavo karščiuodamas, norėjo kada nors, progai pasitaikius, kažkur už miško tapti lagerio vyresniuoju. Vos paimtas į nelaisvę jis tapo surinkimo stovyklos vyresniuoju.

– Pateksite pas tėtusį Fährmanną! – buvo sakoma fronte.

O storulis sanitaras, kuris praktikavosi mūsų mažame bunkeryje, pasakiškame lageryje už miško norėjo tapti medicinos korifėjumi.

Garsiai skaitydamas susirinkusiesiems karo belaisvių laikraštį ir viską aiškindamas, vėl išvydau ateitį.

Karo belaisvių laikraštį kiekvieną savaitę gaudavome iš Maskvos. Jis vadinosi „Laisvoji Vokietija“. Per pirmą puslapį skersai ėjo dvi trispalvės juostos: juoda, balta, raudona. Viršuje ir apačioje.

Paprašiau gydytoją poros lapų balto popieriaus. Neseniai ji buvo pripažinusi, kad nevalia man amputuoti pirštų, ir tinkamai gydomi jie gijo.

– Aš muzikantas! – paaiškinau jai.

Todėl ji mane pažįsta ir, paprašyta popieriaus, klausia:

– Почему? Kam?

– Noriu parašyti straipsnį apie jūsų pasiaukojamą darbą, rūpinantis karo belaisviais, – Fährmannas išverčia mano žodžius.

Antraštė „Raudonojoje ligoninėje“.

Mano straipsnis bus nusiųstas į didįjį lagerį už miško. Ten politrukas perskaitys mano pavardę. Ir net jeigu straipsnio, šlovinančio sovietinę gydytoją, nepersius į Maskvos laikraštį, pavardę įsidėmės.

Mat lageryje, tame baisiame darbo lageryje už miško, reikės plaukti su šita pilka srove ir laikytis virš vandens. Argi prieš porą mėnesių armijos štabe kapitonas nesakė, kad karo belaisviai bus siunčiami į politinę mokyklą Maskvoje, o tada – į Vokietiją? Turime marias laiko kurti planus.

– Darbo lageris neabejotinai bausis. – Fährmannas žiūri į mane karščiuojančiomis akimis. – Pirmiausia susižinok, kokio dydžio ten kapinės!

Mirtinai nusikosėjęs jaunam latviui vokiška pavarde, pasiprašau į lavoninės brigadą.

Lavoninėje ant sieninių lentynų guli keli kūnai.

Šiurpu – kaip duonos kepalai kepykloje.

– Kuris mūsų? – klausiu kito belaisvio, kuris čia jau nebe pirmą kartą.

– Žinoma, pats liesiausias!

Rūsyje tvyro šleikštus salsvas kvapas.

– Žinoma, riebus lavonai – rusų!

Abu su porininku užsismaukiame gobtuvus. Kai su senais autais sugriebiu negyvėlio rankas, jos pamėlynuoja. Kaip nupeštas paukštis.

Nuogas lavonas, kad ir koks perkaręs, baisiai sunkus.

– Man ranką mėšlungis sutraukė!

Tačiau porininkas nesustoja. Lekia lyg vejamas!

Paguldome lavoną ant smėlio. Trumpas atokvėpis.

– Bet jie net nesukalė neštuvų! – atsidūstu.

– O tu nori dar ir neštuvus tempti? – atkerta porininkas.

– Tada stok priekyje. Aš imsiu už kojų, – sakau prislėgtas. Tikėkimės, greitai pasieksime kapines!

– Nagi, pirmyn! – vėl ragina porininkas.

– Taip, nešti už kojų lengviau!

Be to, man prieš kelius netabaluoja nukarusi negyvėlio galva. Dabar anas su ja kalbasi:

– Nenukabink makaulės, prakeiktas šunie!

Negalvoju nei apie moralę, nei apie auklėjimą. Nieko negalvoju, tik vos ne vos gaudau kvapą:

– Ei, gana! Juk čia vis dėlto laidotuvės! Juk jis turėjo motiną! Nors laidojamas tikrai kaip šuva! Bet jis nėra prakeiktas šuva, supranti! Prakeiktas – taip. Mes, karo belaisviai, visi prakeikti. Bet vis tiek žmonės. Bent jau savo pačių akyse, supranti! Todėl elkis padoriai, aišku!

Įsiutęs trenkiu į purvą autus, su kuriais buvau suėmęs negyvėlio kojas. Tarp dilgėlių, surūdijusių konservų skardinių ir senų kibirų.

– Nesvarbu! – sako mano porininkas, su užuojauta žiūrėdamas į mane.

Mes jau kapinėse.

Paguldome lavoną ant stalo prie vienos duobės. Kiek akys užmato, tarp žolės kuokštų, kelmų ir vikšrių kyšo įkalti kuoliukai. Kiekvienas kuoliukas – negyvas *военнопленный*. Karo belaisvis.

Nesuskaičiuojama daugybė dvirėčiais vežimėliais buvo atvežta čionai iš darbo lagerio. Siaubinga.

Būtinai privalau ko nors imtis!

O ką daryti su lavonu ant stalo?

Netrukus ateina chirurgas su asistentais. Skrodimas! Kiekvienas miręs karo belaisvis skrodžiamas.

Plaučiai dažniausiai būna juodi! Gydytojui apžiūrėjus, jie pirmieji lekia į duobę. Paskui širdis. Viskas kaip ant delno, riebalų sluoksnio nėra. Į duobę!

O galiausiai stalas tiesiog paverčiamas!

Taip laidojami mirusieji. Veidu žemyn. Belaisviai juos užkasa.

– Kieno eilė dabar?

– Nesvarbu!

– Tave dar laukia sriuba! – grįžusiam į bunkerį sako man storusis sanitaras.

– Sriuba?

Ak, taip, man priklauso sriuba, taip sutarėme. Juk laidojimas vis dėlto yra darbas.

Pamažu pradedame dirbti. Argi ne puiku greboti pasivaikščiojimo taką? Apačioje tyvuliuoja ežeras. Tik grėbliototas kotas baisiai sunkus. Bet pakeliamas.

Mūsų sargybinis, senas veteranas, sako:

– *По малому!* Po truputį, draugužiai!

Jaučiamės kaip sanatorijoje.

Grėbstome smėlį ne bet kaip. Bet kaip grėbstėme tik pirmą dieną. Tačiau vienas iš mūsų, namie buvęs mūrininkas ir ūkininkas, sugalvoja kai ką naujo.

– Traukime grėblį įstrižai! O paskui kryžmai!

Pasivaikščiojimo tako smėlyje sugrėbstome parketo raštą.

Žinoma, keli žiopli mūsiškiai nužirgluoja per parketą savo klumpokais.

– Ei! Aš jums parodysiu, iš kur kojos dygsta!

To betrūko, kad sugadintų mūsų gražų darbą!

Gydytoja asistentė, išėjusi iš chirurgų palapinės, sutrinka, prieš žengdama ant mūsų nepatvaraus parketo. Mes ją įvertiname. Tas, kuris sugalvojo parketą, atsargiai užgrėbsto pėdsakus.

Jauna gydytoja asistentė panaši į mano žmoną.

– Ji irgi aukšta šviesiaplaukė, – sakau savo draugužiui. – Yra daug moterų šviesiais plaukais, mėlynomis akimis ir ilgomis lieknomis kojomis. Bet mano žmona irgi mokėjo taip mašliai pakreipti galvą. Atrodė labai gražiai.

Fährmannas kliedėdamas dažnai kalba apie savo žmoną:

– Bohnai, būk geras, pamatęs lėktuvą nueik į sporto aikštę.

– Kokį lėktuvą?

– Bohnai, tu amžinai atsikalbinėji. Nueik prie lėktuvo. Atskrenda mano žmona. O pamatęs žaidžiantį mažą berniuką su jungfolko marškiniais, žinok, kad tai mano sūnus. Pasakyk

* *Deutsches Jungvolk* – nacionalsocialistinė Vokietijos vaikų organizacija, vienijusi 10–14 metų vaikus, hitlerjugendo padalinys. Jungfolko nariai buvo vadinami pimpfais.

mano žmonai, kad sūnus nori likti su manimi. Ar atsiminsi, Bohnai?

– Žinoma, – raminu svaičiotoją.

– Juk to nepadarysi, Bohnai, esi toks pats nedorėlis kaip ir kiti! – šaukia jis man pavymui.

O aš jau vėl lauke, kur saulė sušildė šlaitą. Sėdėtum ten ir sėdėtum. Kad ir kiek truktų toji nelaisvė!

Prieš mano trumpareges akis vilnija bekraštė jūra. Siūbuojančių pušų viršūnių jūra. Kitapus klonio raibuliuoja ežeras. Plati mėlyna juosta už žaliavainikių ir raudonkamienių pušų.

Prieš aštuonias dienas, vos mums atvykus, vietiniai, pasikinę arklį, dar važiavo ledu. Dabar tik pakrantėje yra šiek tiek sniego.

Pavasaris.

Kalena genys, garsiai čiulba strazdai. Ir be paliovos kukuoja gegutė. Ne šiaip sau kukuoja miške, bet šūkauja kaip pašėlusį. Pavasaris Rusijoje ateina galingai.

– Koks čia ežeras? – klausiamo, markstydamiesi nuo saulės.

Dešinėje pusėje, kur driekiasi žalias sausumos ruožas, stūkso baltas pastatas su daugybe svogūnus primenančių kupolų.

Kairėje rūksta dūmai. Tai Ostaškovas. Ten mes atvykome.

Praplaukia garlaiviai. Koks gi čia ežeras?

Tai Seligeras, paaiškina mums senas sargybinis. Per ežerą perteka Volga. Mes netoli Valdajaus aukštumos. Ežeras tikrai bus kokių trisdešimties kilometrų ilgio. Nelabai platus. Tačiau su šimtais salų, seklumų ir slėptuvių. Pro šalį praplaukia dideli ratiniai garlaiviai su dviem kaminais. Tempia daugybę baržų. Arba sielius, ant kurių stovi palapinės. Mažulyčiai žmogeliukai tupinėja apie rąstus. Jų laukia ilga kelionė. Volga žemyn jie plaukia iki pat Astrachanės.

Norėčiau plaukti su jais!

Kelionėje mielai gaminčiau jiems maistą. Juk ant sielių kūrėnoma ugnis.

Gal jie galėtų ką nors paslapčia pergabenti. Iki Turkijos. O iš ten – toliau!

Tačiau neilgai svajojame saulėkaitoje. Netrukus baigiame grebėti parketą ir pasivaikščiojimų take. Vermachte mes plušėje

dieną ir naktį, o čia, būdami belaisviai, nenorime net malkų kapoti, prikiša mums viena seselė.

– Kapotume, – aiškiname seselei, – bet Vermachte maistas buvo kitoks.

– *Ничего*, – sako seselė. Vis tiek turime dirbti.

Progai pasitaikius, vėl prašau gydytojos popieriaus straipsniui „Raudonojoje ligoninėje“. Išgirstu, kad ji jau kalbėjusi su draugu majoru gydytoju.

Vieną gražią dieną aptinkame, kad arklidės neužrakintos. Turime sunešti malkas. Iš nuvaryto šyvio dar nugvelbiame žiupsnelį avižų.

– Visi neišgyvensime, drauguži! – vienas iš mūsų patapšnoja arkliui baltą kaklą.

Gyvulys liūdnam trina snukį į tuščias ėdžias.

Avižų grūdai, viltis per pietus sriuboje rasti gerą kaulą – štai kas sudaro gyvenimo esmę.

Mūsų yra dvi grupės. Vieni kaulus triauškia, o kiti nesivargina.

Aš priklausau prie kaulų triauškintojų grupės. Netgi esu, taip sakant, jos ideologas.

– Kaulai gerai! Dantys gauna darbo. Mintant vien tik buiza, jie gali iškristi. Be to, kauluose yra fosforo. Jis reikalingas smegenims!

Po pietų užtrunku visą pusvalandį, kol dantimis sumalu iki blizgesio nugrauztą avies šonkaulį.

Kai ieškoma chudožniko, dailininko, pasirenku du draugelius iš kaulų triauškintojų grupės. Parke reikia dekoruoti didelę apskritą klombą. Gėlių dar nėra. Teks sudėlioti ornamentą iš įvairiaspalvių akmenų, balto smėlio ir juodų durpių. Socialistinės gegužės garbei!

– *Понимаете?* Suprantate? – bando man išaiškinti vienas karininkas.

Aišku! Mano specializacija – sovietinė žvaigždė su kūju ir pjautuvu!

– O pjautuvą pasuktas į kairę ar į dešinę? – klausiu draugelio. Anksčiau jis buvo komunistų partijos narys.

Jis abejoja.

– Žmogau, juk turėjai atkreipti dėmesį! – sakau jam.

Laimė, pro mus vaikšto tovariščiai, kurių kokardose pavaizduotas kūjis ir pjautuvas. Taigi!

Kai mūsų kūrinys gatavas, pro mus vaikstantys tovariščiai be galo apsidžiaugia.

Įdėjome daug pastangų. Iš pradžių reikėjo pasigaminti skriestuvą su dvimetrinėmis kojomis. Iš pradžių reikėjo atsinešti plytų iš statybinio laužo krūvos už ligoninės aptvaro ir suskaldyti jas į mažus mozaikos akmenukus. O kurgi vėl dingo kūjis?! Mano draugelis neštuvais prinešė juodos žemės ir balto smėlio. Aš piešiau ir dėliočiau sidabrinės samanas. Labai stengėmės. Pagaliau žvaigždė baigta. Graži emblema, toji žvaigždė!

Gražus simbolis ir kūjis su pjautuvu. Jeigu nieko konkretaus negalvoji!

Aš galvoju kai ką konkretaus, apie iškilmingą raudoną emblemą klodamas paskutines žalias šakas.

Šiek tiek džiaugiuosi nuveiktu darbu. Ne taip smarkiai kaip tovariščiai.

Jie džiaugiasi taip, kaip aš džiaugiausi prieš kelerius metus, dar taikos laikais savo gimtajame mieste padėdamas puošti tradicinį gegužės medį. Gražiausią kėnį iš Platenvaldo miško. Milžiną žaliu vainiku, kurio skersmuo siekė penkis metrus. Ant jo plevėsavo visų spalvų šilkiniai kaspiniai, o viršuje puikavosi svastika.

Ir kodėl man kyla tokie prisiminimai?

Reikia tik pagalvoti, ką pasakytų tovariščiai, sužinoję, kad anksčiau svastika puošiau gegužės medį. Reikia pagalvoti, ką pasakytų kai kurie pažįstami Vokietijoje, pamatę mane dėliojant sovietinę žvaigždę.

Dėliuju tą sovietinę žvaigždę su viltimi, kad šis darbas pasitarinau man kaip rekomendacija į pasakiškąją politinę mokyklą ir užtikrins dar labiau pasakišką grįžimą namo.

Bet galvoju ir dar kai ką.

Kas nutiktų, jei paprasti labiau praprusę žmonės, supratę, jog sąžinė verčia abejoti jų vyresnybe, iš karto pradėtų visuotinį streiką? Tada žmonės alkūnėmis prasiskintų kelią ir patys sutvarkytų pasaulį, kiekvieną jo kampelį. Pagal savo kurpalį. Be

prašmatnių simbolių, aplink kuriuos vis dar buriasi idealistai ir estetai.

Bet gal tada viskas atrodytų dar nykiaus? Ilgai!

Tie, kurių rankose valdžia, tik pasakėčiose įveikiami doru elgesiu arba išmintingu pamokymu. Mūsų dienų Šv. Jurgio riteriai ilgai mąstys, prieš įvesdami savo gretose privalomąją karinę tarnybą, kad mus išvaduotų. Tad ar paprastiems labiau praprususiems žmonėms lieka kita išeitis, kaip tik patiems mėginti sutvarkyti pasaulį ir kiekvieną jo kampelį?

Todėl jiems nedera atmesti jokios progos, suteikiančios galimybę įgyti šiek tiek tokios įtakos. Net jeigu tektų ką nors puošti sovietinėmis žvaigždėmis, svastikomis ar kitais simboliais. Ir menką kruopelytę valdžios galima išnaudoti tinkamai.

Aišku, dėliodamas sovietinę žvaigždę, pasaulio pakeisti negalėjau. Tačiau pamatęs, kaip apsidžiaugė sovietų karininkas, kaip, taip sakant, paplekšnojo man per petį: „Хорошо, очень хорошо! Gerai, labai gerai!“ – paklausiau, gal mes, karo belaisviai, šiandien taip pat galėtume turėti prazdniką – šventę, nedarbo dieną.

Ir jis leido nedirbti visiems, nes aš išdailinau sovietinę žvaigždę. Tada pasijutau labai svarbus.

12

Išvykau iš tos Raudonosios ligoninės po pušimis – taip juk dažnai būna. Jau kelias dienas sklandė kalbos:

– Šiandien teks išvykti.

Kai jau niekas nebetikėjo, kad karo belaisvių skyrius bus panaikintas, taip ir įvyko.

Su vienu draugužiu kaip tik sodinome berželius prieš chirurgų palapinę. Kalbėjome:

– Turėkime vilčių, kad prigis!

Staiga pamatėme, kaip prie mūsų bunkerio, stūksančio tarp žalių krūmų ir raudonkamienių pušų, privažiuoja sunkvežimiai. Prasidėjo vyksmas: mūsų čiužiniai buvo išnešti į lauką ir sukrauti į tą sunkvežimį.

Būtų buvę protinga iš karto pažiūrėti, kas ten dedasi. Tačiau nenorėjome išvykti. Todėl į tą pusę net nepažvelgėme.

Bet tai nepadėjo.

Naują lagerį pasiekėme jau po vakarienės. Tas lageris buvo vos už trijų kilometrų nuo miške įsikūrusios mūsų ligoninės. Jau iš tolo girdėjome dainuojant rikiuočių aikštėje. Miške su rusiškais pilkomis rąstinėmis trobomis keistai skambėjo vokiškos dainos – „Trys lelijos, trys lelijos“.

Paspartinome žingsnį. Tarsi mūsų atskilusi grupelė galėtų susijungti su stipresne kuopa.

– Ten mūsiškiai! – raginame vieni kitus.

Į raudoną vakaro dangų garsiai kilo daina: „Ak riteri, ak riteri, nesutrypki lelijų!“

Net mūsų įkritusios krūtinės išsipūtė nuo šios grynai vokiškos dainos.

Pro tvoros statinius išvydome, kaip karininkas skaičiuoja belaisvius. Jam kariškai raportuojama.

– Pagyvensim, pamatysim, – nutarėme. – Regis, čia labai daug šurmulio.

Šitas lageris irgi buvo ligoninės skyrius. Sveikstantiems karo belaisviams. Žemuose barakuose kol kas buvo apgyvendinta mažiau nei du šimtai vyrų. Anksčiau čia buvo valstybinio ūkio antidės. Todėl ligoninės skyrius irgi buvo vadinamas „antide“.

Antidės vieta buvo nebloga. Gamtos prieglobstyje, tarp alksnių ir beržų. Trimetrinė statinė tvora – be spygliuotos vielos – dar nebaigta tverti.

Rytais prausdavomės nesraunioje upėje. Į tyrą lėną vandenį šakas svarino sidabriniai žilvičiai. Visur aplinkui žydėjo pelkių gėlės. Kurkė varlės.

Mes, naujokai, nekantravome susimaišyti su tais, kurie antidėje gyveno jau kelias savaites. Daugelis buvo iš Antono lagerio. Mums išvažiavus jis dar labiau sužvėrėjo!

Gražus gegužės rytas. Žydrame danguje baltuoja keli debesėliai. Pieveleje kiurkso belaisviai. Gyvai šnekučiuojasi. Mes, naujokai, laukiame pirties. Grįžusieji iš pirties ištirpsta tarp senbuvių.

– Mano kelnės dingo! – rėkia vienas naujokas.

Pirties personalas – taip vadinami ten dirbti įsitaisę išpuikę nedorėliai belaisviai – iš nuutėlinimo kameros negražino jam kelnų.

– Kelnės pakabinai netvarkingai. Bent jau ne taip, kaip įsakyta. Jos nukrito ir sudegė.

– Ką, sudegė?! – bando piktintis apgautasis.

– Jei neprikąsi liežuvio, lakstysi po lagerį nuoga šikyne! – atkerta pirties personalas. Lyg darydami didžiausią malonę, jam ant galvos užmeta sudriskusias rusiškas kelnės. – Še, imk šitas!

Sudie jo gražiosioms kelnėms, kurias jis taip saugojo!

Žinau, žinau. Prisimenu savo veltinius Antono lageryje.

Po aštuonių dienų apgautasis pamato, kad jo kelnės stebuklingai prisikėlė iš sudegusiųjų ant vieno ruso užpakalio.

– Tai mano kelnės! – šaukia jis.

– Įrodyk! O šiaip – verčiau užčiaupk srėbtuvę!

Pirties personalas turi papildomus šešis šimtus gramų duonos. Tiek vienas tovariščius gali atiduoti už vokiškas gelumbines kelnės!

Kai iš karštos drabužių krūvos žalioje pievelėje išsirenk savo daiktus, man nieko netrūksta. Čia maskuojamosios uniformos kelnės ir švarkas. Tebėra ir mano senasis gelumbinis švarkas. Į kišenę įgrūsta kepurė. Iš kelnų klešnės kyšo Miško Dievo duoti autai, o po jais paslėptas nedidelis jau skylėtas nertinis, kurį žmona nunėrė, kai dar buvome susižadėję; vadinu jį „pagarbos nertiniu“. Dažnai apsivelku jį po marškiniais, kad jo neatimtų. Yra netgi mano žalia nosinė, kuri inventorius knygoje dėl didumo įrašyta kaip dvi.

Išsimaudę einame pas kirpėją. Galvos plaukai nukerpami. Plaukai pažastyse nukerpami. Plaukai, kurie dar kitur auga ant kūno, taip pat nukerpami arba nuskutami.

Kirpėja, vargstanti su mumis, nuogais vyrukais, kikena iš mūsų, nelaimėlių. Mat kirpėja – valstietė mergina, o ne medicinos sesuo, kuri neberausta net prieš du šimtus nuogų karo belaisvių.

Svarbu susirasti bičiulį! Tokį, su kuriuo galėtum veikti išvien!

Wolfgangas S., dvidešimt trejų metų vyrukas tamsiomis įdėmiomis akimis, tą pirmą rytą pievelėje nedaugžodžiauja.

Jis galėtų būti mano bičiulis.

Mudu pasitraukiame į šalį. Pagaliau galėsime pasikalbėti. Pasipasakoti apie save!

Wolfgangas liaunasi atsainiai papsėti pypkę, kurią jam išdrožė kitas belaisvis. Atsiskleidžia jo reinietiškas temperamentas.

– Prancūzijoje turiu dėdę. Mano motina padarys viską, kas įmanoma!

Baltaduonių apaštalas. Jeigu, kaip kiti, turės likti nelaisvėje iki pat galo, tai bus baisi neteisybė.

– Ką turi omeny? – klausiu.

– Mano motina, elegantiška moteris, aplakstė visus nuo vietinio karinio komisariato iki karinės įgulos ir generolo, kad išgelbėtų mane nuo fronto. Ir pasiekė savo. Studijavau mediciną.

– O dabar?

– Turiu giminių Prancūzijoje. Kardinolas Romoje. Prancūzų konsulas Maskvoje. Mano motina!

Klausydamas jo prislopinto balso ir savotiškos greitakalbės, jaučiuosi kaip kunigas per išpažintį.

– Turi planų. Tai gerai. Bet šitoje šalyje kardinolai ir tokie ryšiai nevertinami.

– Ar nori čia žūti su šitais? – klausia Wolfgangas.

Šalia mūsų tarsi džiovininkas pavianas pritraukęs kelius tupi vienas belaisvis. Ant sėdmenų – nuo spaudimo parudavusios vietos. Dvokiančia antklode apsigobęs plikai nukirptą galvą. „Ar išgyvens bent tris savaites?“ – šmėkšteli man mintis.

– Žūti? – sakau susijaudinusiame vyrui iš Reino krašto. – Žus ne visi. Argi rusai su mumis tiek terliotūsi? Tris kartus per dieną išrikiavę tikrina, ar neturime utėlių, ir panašiai. O tai mane skatina atsisėsti tolėliau nuo bendros krūvos ir pamąstyti, kaip ištrūkti. Turiu savų sumetimų!

„Nepasakok jam! Nepasakok nė jam!“ – perspėja mane vidinis balsas. Taip turėtum susvyruoti, mylėdamas gražią moterį vien todėl, kad ji gundančiai graži.

Ir vis dėlto atskleidžiu jam tai, ką nutylėjau per visas kvotas: esu žurnalistas, buvau NSDAP*, Nacionalsocialistinės vokiečių darbininkų partijos, narys ir kitados ta ideologija nuoširdžiai tikėjau.

– Tik niekam čia to nepasakok! – žiūri į mane draugelis.

– Nepasakosiu, nes, po teisybei, vertėtų kai ką nutylėti, – aiškinu jam toliau. – Bet jeigu jie neturi fašistų, tai tokių prikurs. Ir aš jiems labai tikčiau.

Ir tada iškloju draugeliui savo planą:

– Reikia įlįsti į liūto urvą! Reikia patekti į Maskvos antifašistinę mokyklą! Tik taip dar išvysime tėvynę. O būti antifašistu čia reiškia visiškai pritarti Maskvai ir bolševizmui! Visa kita – primityvus melas. Pastoriai ir Ūkio partijos nariai į „Laisvąją Vokietiją“ gali rašyti, ką tik nori. Bolševikai jiems dar išaiškins, kad tik Maskva išgelbėsianti žmoniją. Todėl neturės jokios prasmės, jei per kvotas bandysi padaryti įspūdį, tvirtindamas, kad tavo pusbrolis kaip jėzuitų vienuolis emigravo į Manilą. Čia svarbu tik komuna! Todėl dabar turime veikti kaip bolševikai. Nacionalinis bolševizmas. Tai vėl bus Maskvos primesta didžioji mada! Ir jeigu laiku neimsime skanduoti drauge su visais, daugiau niekada nepamatysime Reino!

Naktį spoksodamas į kalkėmis nubalintą lubų siją, svarstau, ar reikėjo visa tai iškloti šitam avantiūristui iš Reino krašto, turinčiam elegantišką motiną ir kataliką kardinolą. Ruošiantis operacijai „Antifašistinė mokykla“ išsipasakoti nevertėjo.

Nervinuosi. Ne dėl to, kad nepasitikėčiau, o todėl, kad su pasimėgavimu atskleidžiau savo paslaptis.

Kaip ir bet kuris kitas belaisvis.

Juk armijos štabe savo akimis mačiau, kaip prieš rusų karininkus karo belaisviai išpūsdavo ir savo „buržuazines“ gyvenimo sąlygas, ir „fašistinę praeitį“.

– Vadinasi, turite turto? – paprastai klausdavo sovietų karininkas.

Ir peralkusiam belaisviui jo nedidelis namukas ūmai ima atrodyti kaip pilis.

– Taip, turiu turto! Nuosavą namą!

– Ar tas namas didelis?

– Taip, labai didelis, tas mano namas!

Kodėl taip nutinka, kad imi girtis, galėdamas sau pakenkti? Nori tardytojui pasakyti, kad kitados gyvenai kaip žmogus, nors dabar tavo būklė apgailėtina.

* Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

Ir būti žmogumi tau atrodo būti dievu. Be jokių ribų!

Ankstesnes savo gyvenimo sąlygas visi smarkiai perdėdavo. Tik tam, kad būtų suprasti, o ne iš pasipūtimo!

Tad tūlas išjuoktas ir nukamuotas karo belaisvis Sovietų Sąjungoje įsivaizdavo esąs fašistas. Ne todėl, kad buvo gal aštuonimilijonasis nacių partijos narys. Jie įsivaizdavo esą fašistai, nes nieku gyvu nenorėjo būti antifašistai pagal Maskvos kurpalį.

Vėlai naktį užmiegu. Į skiedrų stogą raminamai barbena lietus.

Apie pirmą nakties jau švinta. Man prireikia laukan. Lietaus išlygintas smėlis vėl sausas. Virš miško kabo mėnulis, panašus į apelsino skiltelę. Ar pavasaris ir anksčiau būdavo toks? Čia netgi suokia lakštingala.

„Pirmą kartą gyvenime turiu bičiulį“, – sakau sau pabudęs ryte. Maisto nešiotojai jau grįžo su rytine sriuba. Čia taip pat gauname du šimtus gramų baltos duonos.

Nelaisvėje greičiau suartėji. Mudu su Wolfgangu apsiekičiame švarkais. Pasiimu jo mėlyną lakūno palaidinę. O jis visada norėjo turėti tokį pėstininko švarką kaip mano.

Kaip banda drybsome pievoje. Kai kelis vyrus ima į kokį nors darbą, sakau Wolfgangui:

– Lik čia. Vienas turi nuolat būti čia ir stebėti padėtį!

Vokietis lagerio seniūnas netrukus prie to pripranta. Valandą kasu duobę statinei tvorai.

– Tegų mato mūsų gerą valią!

Skardine nuo konservų semiu iš duobės smėlį, o jis vis byra atgal.

– Ką tik atėjo lagerio viršininkas! – praneša Wolfgangas.

Čia lageriui vadovauja raudonarmietis. Jaunas vaikinukas, Latvijos žydas. Jo pavardė Jakobsonas.

– Kodėl norite rašyti straipsnį? – klausia manęs darkyta vokiečių kalba. – Popierius pas mus būti striuka!

Šiaip tasai Jakobsonas gana neblogas. Kasdien tikrina sriubą, ar tik prakeikta rusų virtuvė belaisviams vėl nebus pripylusi vien skystimo. Atsisako išvalgyti dubenėlius.

– Kiekvienas dubenėlis reikalingas jums patiems!

Bet jis turi knikį! Jei kas nors su juo nepasisveikina, prasižengėlį baudžia fiziniiais pratimais.

– Ar Vermachte yrgi nesisveikinot? – jo plonas balsas užlūžta.

Verčia žygiuoti rikiuotės žingsniu. Sulenktais keliais. Komanduoju vokiečiui lagerio seniūnui, buvusiam puskarininkui, kuris Jakobsono įsakymu vėl tapo kariškiu.

Iš dėkingumo savo rusui viršininkui šis įveda ypatingą niekšybę – šliaužti! Išsekę prasižengėliai turi šliaužti ant pilvo kaip kareivinių kieme. Kaip ruoniai. Remtis leidžiama tik alkūnėmis.

Jakobsonas sužavėtas. Jau nelaukia, kol susirinks pustuzinis nepasisveikinusiujų.

– Šloužkite! Šloužkite! – šaukia, apimtas ekstazės.

Tiesa, manęs Jakobsonas šliaužti nevertė. Tačiau jis nėra palankiai nusiteikęs.

– Pone viršininke, gal leistumėte pradėti politines paskaitas?

Jakobsonas nori būti vadinamas ponu. O ne koku nors bolševikiniu kreipiniu.

– Kokias dar politines paskaitas? – pašaipiai nusiviepia jis.

– Remčiausi laikraščiu „Laisvoji Vokietija“. Tas laikraštis leidžiamas Maskvoje. Tad jums nereikia nieko baimintis!

Palenkęs galvą Jakobsonas klausosi mano postringavimo. Pakelia akis. Po rusiškai uniformai nebūdinga kepure su snapeliu banguoja šiaip ne taip perskirti vešlūs raudoni plaukai. Lakuotas kepurės snapelis kariškai spindi. Mėlynos kaip vanduo akys akimirka netenka savo drėgno blizgesio. Jis iš aukšto įsistebeilija į mane.

– Politinėms paskaitoms leidimo neduosiu. Tą padaryti gali tik ponas kapitonas!

Ištaria taip, lyg atsakymą būtų apmąstęs iš anksto. Tada priduria:

– O dabar eikite į pirtį ir padėkite belaisviams sunešti į sandėlį žieminius drabužius!

Ar Jakobsonas iššniukštinėjo, kad aš anaip tol nesu bolševikų draugas?

Sakau Wolfgangui:

– Mes su savo antifašistine mokykla Jakobsonui nepatinkame!

Neseniai Jakobsonas ilgai šnekėjosi su Fährmannu. Specialiai nuėjo pas jį į ligonių kambarį. Abu gerai pažįsta Rygą.